

Н.М. Лобенко,

методист лабораторії-центру зовнішнього незалежного оцінювання та моніторингу якості освіти комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

ОСНОВНІ ЧИННИКИ РОЗВИТКУ ЧИТАЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

У світі, насиченому інформаційним потоком, читацька компетентність є вкрай важливою навичкою, адже вона не лише формує освічену особистість, але й готує її до викликів сучасності. Нині здатність ефективно читати й розуміти інформацію стає необхідною в умовах постійних змін та розвитку. Вона сприяє розвитку критичного мислення, є інструментом саморозвитку, який дозволяє людям постійно вдосконалювати свої інтелектуальні й творчі здібності.

Читання вже не вважають умінням, яке набувається тільки в дитячому віці під час перших років навчання в закладі освіти. Навпаки, нині його розглядають як складник навчання протягом життя, а отже, як постійно оновлювану систему знань, умінь, навичок, стратегій діяльності, які формуються тоді, коли особа взаємодіє з іншими людьми й суспільством загалом.

Зауважимо, що період навчання в школі є фундаментальним для формування освіченої особистості. Учні вивчають основи різних предметів, а здатність ефективно читати та розуміти текст допомагає їм засвоювати цю інформацію. Крім того, важливо відмітити, що вміння читати з розумінням зафіксовано в чинному Законі України «Про освіту» та Державних стандартах початкової і базової освіти як наскрізне вміння, що вкотре підтверджує його важливість у формуванні особистості.

Розуміння рівня сформованості читацької компетентності в учнів є одним із ключових для визначення ефективності системи освіти. Ці дані допомагають виявляти проблемні аспекти, удосконалювати стратегії для покращення читацьких навичок учнів. З огляду на це в Україні проведено декілька моніторингових, зокрема:

- загальнодержавний зовнішній моніторинг якості початкової освіти (досліджувався стан сформованості читацької компетентності випускників початкової школи);

- міжнародне оцінювання PISA (здійснювалося вимірювання читацької компетентності 15-річних учнів);

- загальнодержавне моніторингове дослідження якості освіти у закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного стану (учасники – учні 6 і 8 класів; найскладнішими для шестикласників були завдання, які передбачали застосування вміння читати з розумінням).

За підсумками цих досліджень, учні, які здобувають освіту на різних ланках: початковій, базовій – мають певні проблеми з формування читацької компетентності. Такі результати спрямовують до дослідження зв'язку між розвитком читацької компетентності та зацікавленістю учнівства в читанні. Важливо зрозуміти, наскільки ефективно здобувачі освіти розуміють, оцінюють та використовують текст у процесі читання. Що для них є найскладнішим під час роботи з текстом? Чи потребують вони допомоги

батьків? Чи сприймають читання як звичку та корисну дозвілєву практику протягом життя, а також інструмент кар'єрного зростання та саморозвитку? Щоб з'ясувати відповіді на ці та інші питання, працівники лабораторії-центру ЗНО та моніторингу якості освіти КНЗ «Черкаський ОІПОПП Черкаської обласної ради» провели опитування учнівства закладів загальної середньої освіти.

Дослідження здійснювалося в режимі онлайн. В опитуванні взяли участь **5 874** учні 8–11 класів закладів загальної середньої освіти області.

За результатами анкетування, у вільний від навчання час учні по-різному відпочивають, що свідчить про багатство індивідуальних уподобань та захоплень. Так, абсолютна більшість здобувачів освіти (84%) указали, що на дозвіллі вони переглядають соцмережі, як-от: твік-ток, інстаграм, фейсбук. Надають перевагу спілкуванню з друзями й прогулянкам з ними майже 68% респондентів, а третина відвідує різноманітні гуртки чи спортивні секції. Найменша ж частка здобувачів освіти у вільний час читає книги – 31,5%. Такі показники свідчать про те, що учні переважно надають перевагу будь-якому іншому виду відпочинку, але не читанню.

38% опитаних здобувачів освіти читають матеріали підручників менше 30 хв на день, 40% – від 30 хв до години. Решта респондентів – більше години. Такі показники здебільшого вказують на те, що абсолютній більшості учнів нецікаво читати стандартні підручники, адже є більш захопливі форми навчання. Разом з тим 72% відмітили, що основна мета їхнього читання – вивчити уроки, майже 28% – розвинути ерудицію. Отримує задоволення від процесу читання більш як третина здобувачів освіти (34%).

Читання відкриває перед учнями можливості здобувати інформацію та опановувати новий матеріал з різних навчальних предметів: уміння аналізувати та розуміти будь-який текст, оцінювати інформацію, визначати ключові ідеї, робити висновки тощо. Проте чи розуміють учні, наскільки багатогранне це вміння? Результати дослідження продемонстрували, що словосполучення «уміти читати» учні тлумачать по-різному. Так, кожен другий учасник опитування переконаний, що насамперед це означає розуміти прочитане, 15% – бути чутливим до змісту й краси слова в тексті. Чверть учасників указує, що «уміти читати» – це мати хорошу техніку читання. Дійсно, техніка читання є важливим інструментом для розвитку критичного мислення, адже здатність швидко знаходити ключову інформацію серед великого обсягу матеріалу є невід'ємною частиною сучасного освітнього процесу. Водночас варто пам'ятати також, що швидке читання часто зводиться до механічного засвоєння слів. Перегортання сторінок без необхідного запам'ятовування може ускладнити здатність учня аналізувати текст, висловлювати свої думки та ставити запитання до прочитаного.

За підсумками опитування виявлено, що більш ніж половині учнів (55%) під час роботи з текстом найважче зрозуміти його. Це може бути пов'язано із багатьма чинниками, наприклад, недостатнім словниковим запасом здобувачів освіти, низьким рівнем концентрації під час прочитання, специфікою тексту, низькою грамотністю учня тощо. Для третини опитаних школярів також складно відтворити інформацію з тексту. Причинами цього є вищезазначені фактори й недостатня здатність встановлювати зв'язки між елементами тексту, відсутність контексту чи знань про тему. У сукупності або ж поодинокі це може призводити до труднощів у відтворенні інформації.

Майже однакової кількості здобувачів освіти (від 41% до 42,5%) найважче сформулювати висновки й головну думку тексту. Передусім це пов'язано з відсутністю навичок визначення ключових ідей або нездатністю виділити головне в масиві інформації (діаграма 1). Для полегшення цього завдання важливо розвивати відповідні навички та надавати учням підтримку, спрямовану на формування їхньої здатності виділяти головні ідеї в тексті.

Діаграма 1

Попри те, що учні відчувають певні труднощі, працюючи з текстом, 45% респондентів ніколи / майже ніколи не звертаються по допомогу до батьків чи інших дорослих, щоб зрозуміти інформацію або пояснити незнайомі слова. 29% – іноді звертаються, 22% – рідко. Причиною цього, на нашу думку, може бути насамперед бажання дітей самостійно опанувати нові знання. Вони можуть сприймати це як виклик, де кожен успішний крок у розумінні тексту — власна перемога, спроба розвинути самостійність і навички самоосвіти.

Половина учнів-учасників опитування не сприймає думку про те, що читання безпосередньо пов'язане із досягненням успіху в житті (діаграма 2). Це вказує на те, що значна частина здобувачів освіти не бачить зв'язку між цими двома процесами або ж надає перевагу відео- та аудіоматеріалам як більш ефективним способам засвоєння знань. Варто зауважити, що бажання учнів відразу отримати результати чи конкретну користь може призвести до несприйняття читання, оскільки цей процес вимагає часу й терпіння.

57,6% респондентів вважають, що вчити навчальні предмети й читати однаково важливо, оскільки ці два складники є важливими для академічного розвитку, успіху в навчанні й реалізації в житті.

Діаграма 2

Наскільки ти погоджуєшся з наведеними твердженнями?

Дані опитування свідчать про доволі високий відсоток учнів (від 17% до 23%), які ніколи / майже ніколи не читають за власним бажанням, щоб дізнатися про щось корисне, для задоволення або розваги. Понад 30% здобувачів освіти у вільний від навчання час читають

лише декілька разів на місяць. Це можна пояснити перевагою інших форм діяльності, наприклад відеоігор, соціальних мереж чи телебачення. Вони забирають багато часу й уваги, залишаючи обмежений простір для читання. Утім не варто уникати й найбільшої проблеми – небажання учнів читати.

Більшість опитаних здобувачів освіти (71%) зазначила, що батьки (інші дорослі) ніколи / майже ніколи не змушують їх читати у вільний час. З одного боку, примус не є ефективним засобом досягнення мети, адже заохочення та сприяння позитивному ставленню до читання виявляються ефективнішими. З іншого боку, змушуючи дітей читати, батьки готують їх до викликів та розвивають навички, які можуть бути корисними в різних сферах їхнього життя.

Лише половина батьків (49%) заохочує дітей читати. Така ситуація пов'язана насамперед з тим, що деякі батьки можуть не мати досвіду читання як приємної діяльності і, отже, не розуміти важливості його переваг для розвитку дитини. У такому випадку, необхідно спрямовувати дорослих на зміну їхнього ставлення до читання та взаємодіяти з дитиною, демонструючи розвиток літературної культури в сім'ї.

У більшості українських сімей (70,6%) батьки не обговорюють із дітьми прочитані книги. Передусім це пов'язано з відсутністю читацької культури в родині, тому що батьки можуть не враховувати це як важливий елемент виховання. Крім того, в сім'ї не сформовано саму звичку обговорювати книги, оскільки члени родини можуть не знати, як ефективно про це розмовляти з дітьми. Зауважимо, що обговорення прочитаних книг може бути важливим для розвитку читацької культури та розуміння світу. Сприяння цьому процесу потребує активної участі та свідомого підходу батьків до цього аспекту виховання дітей.

Цікавим є той факт, що більш ніж половина опитаних учнів (56%) указали, що в них немає домашньої бібліотеки. Зазвичай наявність різноманітних книг може свідчити про зацікавленість у читанні як дитини, так і родини. Домашня бібліотека може визначати культурний, освітній та соціальний контекст сім'ї, а також відобразити її цінності та інтереси. Водночас зауважимо, що відсутність художньої / нехудожньої літератури вдома не означає браку зацікавленості дорослих у читанні або небажання купувати книги, іноді причинами цього є більш значні проблеми.

Важливість читати твори художньої літератури не можна переоцінити, адже вони не лише розширюють кругозір учня, але й сприяють його загальному розвитку, допомагають формувати цінності та розвивати важливі навички. Це розуміє абсолютна більшість анкетованих учнів – 80,4%, оскільки вони читають твори з української та зарубіжної літератури. Водночас із цієї кількості лише 44% читають усі твори, решта – лише ті, що подобаються. Водночас викликає занепокоєння той факт, що майже кожен п'ятий здобувач освіти (19,6%) не читає програмові твори з навчальних предметів, оскільки вважає, що можна цікавіше проводити час. Таке ігнорування художніх текстів може мати декілька причин:

- неактуальність матеріалу: твори віддалені від сучасності (якщо учні не можуть побудувати зв'язок між творами та своїм сучасним життям, вони можуть втратити інтерес);
- специфіка мови чи стилю: твори можуть мати складну мову, стиль чи форму, що робить їх важкими для розуміння або нудними для читання;
- відсутність можливості обговорення та взаємодії: якщо учні не мають можливості обговорювати твори,

висловлювати свої думки та чути, що їхні думки важливі, це може впливати на їхній інтерес.

- надмірний обсяг читання: завдання з надто великим обсягом читання можуть викликати відчуття втоми й нудьги тощо.

Проведене дослідження показало, що лише третина учнів зацікавлена в читанні як процесі. На наш погляд, це значно більше, ніж цифра в статистичному звіті, і це пов'язане з освітнім процесом і соціокультурним середовищем, у якому перебуває учнівство. Уважаємо, що це зумовлено певними чинниками.

Впливом сучасних технологій: використання різноманітних гаджетів і соціальних мереж відволікає увагу учнів від читання.

Відсутністю читацької традиції в сім'ї: якщо вдома не практикують читання, не варто очікувати, що це стане природною частиною життя учнів у школі; у таких обставинах у них здебільшого розвивається відчуття байдужості до читання. Дорослим необхідно заохочувати дітей до процесу читання та підтримувати їх у цьому прагненні.

Нецікавими методами викладання: використання застарілих або нецікавих методів викладання робить процес читання менш захопливим для учнів. Це може стати визначальним фактором для формування негативного ставлення до літератури.

Браком стимулів і мотивації: учні відчують відсутність мотивації до читання, особливо якщо найближче оточення не зацікавлене в процесі читання.

Браком цікавих літературних творів, що негативно впливає на учнівство. У світі, де текстова інформація може здаватися занадто абстрактною чи віддаленою, важливо надавати твори, які доступні та відповідають сучасному життю.

Недостатньою інтерактивністю: методи, що не передбачають взаємодію та обмін ідеями, роблять процес читання одноманітним та віддаленим від особистого досвіду учнів.

Зважаючи на вищесказане, робимо висновок, що розвиток читацької компетентності учнів безпосередньо пов'язаний із зацікавленістю їх у читанні. Уважаємо, що вирішення цих проблем є комплексним завданням, тому рекомендуємо:

- проводити систематичну оцінку читацьких навичок учнів, що допоможе виявити конкретні проблеми та визначити рівень читацької компетентності;
- застосовувати інтерактивні методи навчання, адже вони позитивно впливають на процес читання, роблять його цікавішим та залучають учнів до активної

участі (групова робота, обговорення та проекти можуть стимулювати інтерес до читання); від ініціативного підходу вчителя залежить, наскільки успішно розвиватимуться читацькі навички учнів, які в подальшому впливають на їхній освітній та особистісний розвиток;

- закладу освіти створити сприятливе середовище для читання, наприклад, організувати читацькі заходи, оформлювати читацькі куточки в класах і бібліотеках тощо;

- закладу освіти співпрацювати із батьківською громадськістю щодо розвитку зацікавленості учнів у читанні, адже вона є ключовим складником успішного формування літературних навичок у молодого покоління (наприклад, батьки можуть брати участь в організованих заходах або читацьких клубах);

- батькам бути прикладом для наслідування. Якщо вони виявляють активний інтерес до читання – це спонукає й дітей активно взаємодіяти з книгою. Окрім того, зацікавленість батьків може зростати під час спільного читання з дітьми. Це створює можливість для якісного спілкування та спільного досвіду.

- використовувати сучасні технології та інтерактивні платформи, що зроблять читання більш привабливим для учнівської молоді. Електронні книги, аудіокниги та інші ресурси можуть розширити можливості доступу до літературних творів.

Тож існує багато чинників, які впливають на зацікавленість учнів у читанні та розвиток їх читацької компетентності. Утім не менш важливими є спільні зусилля закладу освіти та батьківства в заохоченні учнів. Така взаємодія сприятиме створенню сприятливого середовища для розвитку читацьких навичок та формування читацької культури молодого покоління. Також дуже важливим є усвідомлення самим учнем, що читання є необхідним, оскільки воно комплексно впливає на формування освіченої, креативної особистості, яка критично мислить. Зрештою читання має стати для здобувачів освіти звичкою, корисною практикою протягом життя, а також інструментом саморозвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про повну загальну середню освіту: Закон України від 16.01.20 п. № 463-IX: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20> (дата звернення 22.11.2023).
2. Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України. №898 від 30.09.20 п. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення 22.11.2023).

Ю. В. Шевчук,

заступник директора з виховної роботи Жашківського опорного ліцею №5 Жашківської міської ради Черкаської області

ВИХОВАННЯ ПАТРІОТА – ГОЛОВНЕ ЗАВДАННЯ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

Патріотичне виховання - це сфера духовного життя, яка проникає в усе, що пізнає, робить, до чого прагне, що любить і ненавидить людина, яка формується.

В. О. Сухомлинський

Наша держава з давніх - давен славиться вільними і мужніми, працьовитими і добрими, сильними і самостійними українцями, які шанують традиції, звичаї та обряди. А найголовніше - люблять свою Батьківщину понад усе.

Сьогодні, виховуючи дітей та молодь в умовах, коли вони пережили Революцію Гідності, вшанували героїв Небесної Сотні, стали свідками війни росії проти України, відчули глибину втрат, особливо зосереджується увага щодо національно - патріотичного виховання дітей. Саме зараз ми повертаємося до споконвічних цінностей: утвердження любові до Батьківщини і людей, відродження духовності, моральності, бережного ставлення до природних скарбів і національних надбань нашого народу.